

ПРОЕКТ USAID “УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА”
ЦЕНТР ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ РЕФОРМ

**ВИ ПЛАНУЄТЕ
ПОДАТИ ПОЗОВ ДО СУДУ:
ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ?**

оновлене видання

Київ-2011

**Рекомендовано до друку Науково-програмною радою
Центру політико-правових реформ**

ВИ ПЛАНУЄТЕ ПОДАТИ ПОЗОВ ДО СУДУ: ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ? /

Автори-упорядники Р.О. Куйбіда, Т.В.Руда. – Київ, 2011. - 44 с.

У брошурі мовою, доступною для широкого загалу читачів, роз'яснено, як можна врегулювати спір не звертаючись до суду, описано існуючі способи отримання правової допомоги, приділено увагу правилам поведінки в суді, наведено процедуру оскарження неналежних дій судді чи працівника апарату суду.

У пораднику також поміщено корисні посилання на адреси громадських приймалень з надання правової допомоги малозабезпеченим верствам населення, юридичних клінік, правозахисних організацій та експериментальних центрів з надання правової допомоги.

Видання розраховане на відвідувачів суду, зокрема учасників цивільного, адміністративного, та господарського процесів, потенційних позивачів, студентів, правозахисників та кожного, кого цікавить судовий механізм захисту прав людини.

**УВАГА! НА МОМЕНТ ВАШОГО ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ
У ЗАКОНОДАВСТВІ МОЖУТЬ ВІДБУТИСЯ ЗМІНИ.
ДІЗНАЙТЕСЯ ПРО НИХ У ВАШОГО ЮРИСТА
АБО ЗА ДОПОМОГОЮ БАЗИ ЗАКОНОДАВСТВА
[HTTP://ZAKON.RADA.GOV.UA.](http://zakon.rada.gov.ua)**

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ПРОЕКТ “УКРАЇНА: ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА”

Це видання здійснене за підтримки американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID).

Погляди авторів, викладені у цьому виданні, не обов'язково відображають думку Агентства США з міжнародного розвитку або уряду Сполучених Штатів Америки.

(c) USAID, 2011

(c) Центр політико-правових реформ, 2011

(c) Р.О. Куйбіда, Т.В. Руда, 2011

ЗМІСТ

ЧИ МОЖЛИВО ЗАЛАГОДИТИ СПІР БЕЗ СУДУ?	4
Які є способи вирішення правових спорів?	4
Що таке переговори і в чому їх переваги?	5
Що таке медіація і які її переваги?	6
Що таке третейське судочинство і в чому його переваги?	8
Як залагодити трудовий спір без суду?	12
Як владнати спір шляхом звернення до органу влади?	13
ЧОМУ ВАЖЛИВО ОТРИМАТИ КОНСУЛЬТАЦІЮ ЮРИСТА?	15
У яких випадках варто звертатися до юристів?	15
Яких юристів бажано уникати?	16
Якою може бути роль юриста у договірних відносинах?	17
Якою може бути допомога юриста у конфліктній ситуації?	17
Чим може допомогти юрист у судовому спорі?	18
ДЕ МОЖНА ОТРИМАТИ ЮРИДИЧНУ ПІДТРИМКУ?	19
Хто надає правову допомогу?	19
Що таке громадські приймальні управліннь юстиції?	19
Що таке експериментальні центри правової допомоги?	20
Що таке приймальні громадських організацій?	21
Що таке юридичні клініки?	22
ЯК ПОВОДИТИ СЕБЕ В СУДІ?	23
Коли може виникнути потреба побувати в суді?	23
Як звернутися до суду?	23
Як підготуватися до візиту в суд?	24
Про що слід пам'ятати під час перебування у приміщенні суду?	26
Як поводити себе під час слухання справи?	26
Які негативні наслідки порушення правил поведінки в суді?	28
Як ознайомитися з матеріалами Вашої справи?	29
Як ознайомитися із звукозаписом судового процесу?	31
Пам'ятка для відвідувача суду	32
ЯК ОСКАРЖИТИ ПОВЕДІНКУ СУДДІ АБО ПРАЦІВНИКА АПАРАТУ СУДУ?	35
Як правильно вибрати спосіб оскарження?	35
Яка поведінка може бути підставою для відповідальності?	35
Як поскаржитися на неналежну поведінку судді?	37
Як оскаржити неналежну поведінку працівника суду?	49
Які вимоги до скарги (заяви) щодо поведінки судді або працівника суду?	39
Скарга (заява) щодо неправомірної поведінки судді (бланк)	40
Скарга (заява) щодо протиправної поведінки службовця апарату суду (бланк)	43

ЧИ МОЖЛИВО ЗАЛАГОДИТИ СПІР БЕЗ СУДУ?

ЯКІ Є СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ?

Час від часу у житті трапляються різноманітні ситуації, коли ми вважаємо, що з нами повелися несправедливо і наші права порушено. Це може бути конфлікт із сусідами, – наприклад, щодо порушення меж земельної ділянки. Або суперечка з магазином, де ми придбали товар неналежної якості. Нам надали неякісні послуги у будинку побуту. Ми позичили комусь гроші, а нам їх не віддають. Чи на роботі затримали виплату заробітної плати або не хочуть надати чергову відпустку. Або місцеве управління пенсійного фонду неправильно нарахувало пенсію... Цей перелік можна продовжувати і продовжувати.

Відчувши несправедливість, ми готові негайно звернутися до суду за захистом своїх прав. Очевидно, найчастіше ми розраховуємо на якнайшвидше вирішення спору в суді. Однак насправді далеко не завжди вдається вирішити спір потягом короткого строку – зазвичай вирішення справи може зайняти не один місяць, а якщо судове рішення буде оскаржуватися, – потрібно бути готовим, що процес у нашій справі може зайняти і рік, і два, і навіть більше. Потрібно пам'ятати, що суд – це також витрата грошей на судовий збір, на прибуття до суду, на кореспонденцію тощо.

Тому існує низка позасудових способів врегулювання спорів, які є менш витратними та більш швидкими. Тож у разі виникнення правового спору його можна вирішити, наприклад, шляхом переговорів, за допомогою посередника – медіатора, або звернувшись до третейського суду, якщо є домовленість про це з іншою стороною спору. Інколи у швидкому вирішенні спору можуть допомогти органи влади. Також, якщо спір виник у відносинах з органом влади, - можна оскаржити його рішення, дії чи бездіяльність до посадової особи або органу вищого рівня. Трудові спори можуть вирішувати комісії по трудових спорах, – цікавтеся, чи діють вони у Вашому підприємстві (установі).

Таким чином, альтернативами судовому вирішенню спорів є:

- **переговори;**
- **медіація;**
- **третейські суди;**
- **комісії по трудових спорах;**
- **оскарження до уповноважених органів влади.**

ЩО ТАКЕ ПЕРЕГОВОРИ І В ЧОМУ ЇХ ПЕРЕВАГИ?

Переговори є добровільним способом врегулювання спору. Ви вирішуєте конфлікт спільно з опонентом шляхом погодження спірних питань. Пам'ятайте, що Ви маєте право на власний розсуд вирішувати, чи вступати у переговори з опонентом.

Під час переговорів сторони самостійно або через представників обговорюють та обґрунтовують свої позиції, шукають шляхи можливих домовленостей. Результатом проведених переговорів може стати повне задоволення Ваших вимог через поступки опонента або досягнення компромісного рішення, коли на певні поступки готові і Ви.

Проводити переговори можна усно або письмово (листування). Найпростіші суперечки Ви можете владнати усно і самостійно. Наприклад, якщо у магазині Ви придбали прострочений товар і у Вас є чек, як тільки виявили це, Ви можете негайно звернутися до продавця чи адміністратора магазину з проханням повернути гроші або замінити товар. Якщо усне звернення не дало бажаного результату, тоді можна підготувати і направити письмову претензію, на яку зобов'язані будуть відповісти письмово.

Ефективність переговорів залежить від того, наскільки добре Ви поінформовані про Ваші права і знаєте, що саме можете вимагати від опонента. Тому тут важлива підтримка правника. Якщо питання викликає у Вас багато неприємних емоцій, то бажано ведення переговорів доручити своєму юристу-представникові, який зможе провести їх фахово і без ескалації конфлікту. Головне, попередньо обговоріть з представником бажаний для Вас результат переговорів: максимум, чого Ви хочете, і мінімум, на який Ви можете погодитися.

Участь у переговорах представника-юриста часто дає можливість просто й швидко досягти позитивних результатів, які б Ви не змогли досягнути самостійно. Наприклад, у разі незгоди з розміром пенсії, яку Вам нарахували, Ви можете звернутися до юриста із проханням перевірити правильність розрахунку. Якщо він виявить заниження розміру пенсії, юрист підготує заяву з вимогою провести перерахунок, зможе чітко викласти та аргументувати свої розрахунки, зібрати необхідні докази та за Вашим проханням звернутися від Вашого імені до органу пенсійного фонду. Таке юридично обґрунтоване звернення буде свідчити про

Вашу готовність відстоювати власну позицію у суді у разі незадоволення Ваших вимог.

Якщо за наслідками переговорів сторони все-таки не дійдуть згоди щодо врегулювання спору, можна спробувати його вирішити іншими альтернативними механізмами або ж звернутися з позовом до суду.

Безумовною перевагою переговорів є те, що вони дають можливість швидко та без значних витрат врегулювати конфлікт невдовзі після його виникнення. Недоліком переговорів є неможливість примусового виконання досягнутих домовленостей без звернення до суду.

До переговорів можна вдаватися навіть під час перебування справи на розгляді в суді, адже і на цьому етапі сторони можуть досягнути примирення.

Таким чином, **переговори – це спосіб добровільного врегулювання спору, за якого Ви особисто і / або за допомогою представника, який діє у Ваших інтересах, вирішуєте конфлікт спільно з опонентом шляхом погодження спірних питань.**

Перевагами переговорів є:

- простота і неформалізованість;
- швидкість вирішення питання;
- результат повністю залежить від волевиявлення сторін;
- незначні фінансові затрати або відсутність потреби у додаткових витратах взагалі;
- за умови вмілого проведення – висока результативність, відносини зазвичай перестають бути конфліктними;
- у разі неуспішності залишаються можливості для застосування інших способів врегулювання спору, у тому числі й судового.

ЩО ТАКЕ МЕДІАЦІЯ І ЯКІ ЇЇ ПЕРЕВАГИ?

Самостійне врегулювання спору сторонами за участю незалежного посередника (медіатора) називається медіацією. Це нова форма залагодження правових спорів, яка прийшла до нас із західних країн. Спочатку в Україні деякі громадські організації почали її впроваджувати у кримінальних справах. Сьогодні медіація має великий потенціал для розвитку в інших справах,

передусім спорах з органами влади, комерційних спорах, сімейних тощо.

Особливість медіації у тому, що медіатор не приймає рішення у спорі – спір врегулюють самі сторони. Медіатор допомагає їм у цьому – налагоджує спокійну комунікацію, роз'яснює можливості стосовно вирішення конфліктної ситуації, фіксує умови примирення, якщо його було досягнуто.

Відмінність медіатора від представника у тому, що представник зобов'язаний діяти у Ваших інтересах, а медіатор є незацікавленою незалежною особою, головний інтерес якої – допомогти Вам і Вашому опоненту знайти спільне вирішення спору. Медіатор визначається за спільною згодою сторін спору. У нього для цього є цілий арсенал психологічних і юридичних засобів, який у разі успіху дасть можливість вийти обом сторонам переможцями над конфліктом. Медіатор не має права нав'язувати сторонам певне рішення, він може лише висувати пропозиції, які сторони можуть брати до уваги при розв'язанні конфлікту.

Послуги медіаторів, якщо їх надають громадські організації, зазвичай безкоштовні. Хоча у комерційних спорах цілком ймовірно, що за послуги медіатора потрібно буде заплатити. Не соромтеся дізнатися деталі цього питання у потенційного медіатора до того, як Ви вирішите скористатися його послугами. Також обов'язково поцікавтеся наявністю у нього спеціальної підготовки та успішним досвідом.

Результатом успішної медіації є примирення сторін та укладення договору, яким вирішується спір. Слід зазначити, що сторони мають рівні права у процесі медіації і прийняте рішення повинно задовольняти обидві сторони. Хоча при цьому, можливо, варто піти на певний компроміс, адже краще поступитись меншим, щоб здобути більше, ніж у подальшому витратити час і ресурси на вирішення справи в суді.

Процес медіації є добровільним і можливим лише за умови, що обидві сторони погоджуються на врегулювання конфлікту у такий спосіб. Якщо протилежну сторону не вдалося переконати у необхідності медіації, то її до цього не примусиш. Тут важливо правильно роз'яснити, що таке медіація. Краще, якщо замість Вас це спробує зробити медіатор. Кожна сторона неопзбавлена права відмовитися від медіації на будь-якому етапі цього процесу та звернутися для вирішення спору до суду.

До речі, процес медіації можливий навіть під час розгляду справи в суді. Деякі судді самі вдаються до методів медіації у попередньому судовому засіданні, одне із завдань якого – врегулювати спір уже на цій стадії. Результа-

том може стати мирова угода в суді. Умови мирової угоди, визнаної судом у цивільній чи господарській справі, можуть бути забезпечені примусовим виконанням, якщо вони зафіксовані у відповідній ухвалі суду. Перед підписанням такої угоди бажано проконсультуватися з юристом, який роз'яснить усі наслідки такої угоди. Це також зобов'язаний зробити суд перед вирішенням питання про закриття провадження у зв'язку з укладенням мирової угоди.

Детальніше про медіацію дізнайтеся на сайтах Українського центру порозуміння «Відновне правосуддя»¹ і «Практика вирішення конфліктів»², а також Українського центру медіації³. Там Ви можете знайти контактну інформацію про медіаторів, зокрема й у Вашому регіоні.

Таким чином, **медіація – це добровільне врегулювання спору з опонентом шляхом погодження спірних питань за допомогою незалежного посередника (медіатора), який створює умови для налагодження конструктивного і результативного діалогу.**

Перевагами медіації є:

- не обтяжена формальностями відносно проста процедура;
- швидкість вирішення питання;
- результат медіації повністю залежить від волевиявлення сторін;
- відсутність фінансових затрат або їх невеликий розмір;
- конфіденційність – будь-яка інформація, яка стала відома під час проведення медіації, не може бути розголошена без згоди сторін;
- у разі успішності відносини зазвичай перестають бути конфліктними, обидві сторони виходять з конфлікту переможцями;
- у разі неуспішності залишаються можливості для застосування інших способів врегулювання спору, у тому числі й судового.

ЩО ТАКЕ ТРЕТЕЙСЬКЕ СУДОЧИНСТВО І В ЧОМУ ЙОГО ПЕРЕВАГИ?

Третейське судочинство – це розгляд та вирішення спору третейським судом, який є органом добровільної юрисдикції. Третейський суд

¹ <http://www.rj.org.ua>

² <http://www.commonground.org.ua>

³ <http://ukrmediation.com.ua>

є недержавним незалежним органом, який розглядає та вирішує спір на основі норм права, якщо між сторонами є домовленість про те, що їхній спір вирішуватиме третейський суд, якому вони обидві довіряють. Діяльність третейських судів в Україні регулюється Законом «Про третейські суди».

На розгляд третейського суду може бути переданий будь-який спір, що виник з цивільних та комерційних правовідносин. Однак є винятки: не можна передавати на розгляд третейського суду спори щодо сімейних правовідносин, крім тих, що виникають із шлюбних контрактів; нерухомого майна, включаючи земельні ділянки; справи щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення; трудових відносин; державної таємниці; укладення, зміни, розірвання та виконання господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб; відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом; корпоративних відносин між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером) або між учасниками господарського товариства.

Не можуть передаватися на вирішення третейських судів також справи, за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме вчинення відповідних дій органами державної влади (наприклад, здійснювати реєстрацію, надавати ліцензію тощо), органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами та іншими суб'єктами під час здійснення ними владних управлінських функцій. Не вирішують третейські суди також спори з органами влади.

Щоб передати справу на розгляд третейського суду, сторони мають укласти третейську угоду у письмовій формі. Ви можете укласти третейську угоду до виникнення спору у вигляді третейського застереження (як частини цивільного чи господарського договору) чи окремої угоди або після його виникнення – у вигляді окремої угоди. Пам'ятайте, що передати спір на вирішення третейського суду можна навіть тоді, коли спір вже перебуває на розгляді у державному суді – суді загальної юрисдикції. Щоправда, звернутися за вирішенням конфлікту до третейського суду можна лише до ухвалення судом загальної юрисдикції рішення у справі. Якщо Ви повідомите суд про наявність третейської угоди з іншою стороною, суд залишить позовну заяву без розгляду.

Будьте уважні, якщо при укладенні певного договору (наприклад,

кредитного договору, договору страхування тощо) протилежна сторона (банк, страхова компанія тощо) нав'язує Вам пункт про вирішення можливого спору певним третейським судом, до якого Ви не відчуваєте довіри, і не погоджується вилучити цей пункт або змінити за Вашою пропозицією третейський суд. У цьому разі краще утриматися від укладення такого договору. Такий пункт у подальшому може стати перешкодою для розгляду можливого спору в державному суді.

Укладаючи третейську угоду, Ви можете домовитися про вирішення спору на розгляд конкретного постійно діючого третейського суду⁴ або про утворення третейського суду для вирішення конкретного спору (суду *ad hoc* - для конкретного випадку). Третейських суддів або суддю Ви обираєте разом із іншою стороною з осіб, яким Ви довіряєте та які прямо чи опосередковано не заінтересовані в результаті вирішення спору, а також мають визнані Вами знання, досвід, ділові та моральні якості, необхідні для вирішення спору. Якщо Ви домовилися з опонентом про передачу спору на вирішення постійно діючому третейському суду, Ви матимете можливість обирати суддів з відповідного списку третейських суддів.

У третейському суді розгляд справи може здійснюватися одним третейським суддею або будь-якою непарною кількістю третейських суддів. Склад третейського суду (одноособовий чи колегіальний) для розгляду конкретного спору визначається за домовленістю сторін. Однак у разі недосягнення згоди з цього питання третейський розгляд здійснюватиметься у складі трьох суддів.

Якщо сторони погодилися передати спір на розгляд третейського суду, потрібно оформити та подати позовну заяву. Перед направленням позову до третейського суду його копію потрібно надіслати поштою відповідачу. При поданні позовної заяви до третейського суду потрібно додати документи, що підтверджують наявність третейської угоди; обґрунтованість позовних вимог, докази направлення копії позову відповідачу (наприклад, квитанція з пошти тощо) та документ, який засвідчує повноваження представника (за його наявності).

За загальним правилом, рішення третейського суду є остаточним та не підлягає оскарженню, тому укладаючи третейську угоду Ви маєте заздалегідь зважити шанси на вирішення спору на Вашу користь, оскільки, на відміну від судового провадження, у разі програшу справи

⁴ Перелік див. на сайті Міністерства юстиції за адресою <http://www.minjust.gov.ua/0/7166>.

оскаржити рішення третейського суду Ви не зможете. З цього правила є такі винятки. Рішення третейського суду може бути оскаржене до суду загальної юрисдикції та скасоване лише, якщо:

- справа, у якій ухвалене рішення третейського суду, за законом не могла розглядатися третейським судом;
- рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди;
- третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;
- рішення прийнято некомпетентним складом третейського суду;
- третейський суд вирішив питання про права і обов'язки осіб, які не брали участь у справі.

Слід мати на увазі, що заяву про скасування рішення третейського суду може бути подано протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом. Якщо рішення оскаржується особами, які не брали участь у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, - цей строк обчислюється з дня, коли вони дізналися або повинні були дізнатися про прийняття цього рішення.

Рішення третейського суду, не виконане добровільно, може бути виконане примусово державною виконавчою службою за виконавчим документом, який видає державний суд на підставі рішення третейського суду.

Таким чином, **третейське судочинство – це розгляд і вирішення спору третейським (недержавним) судом, якщо на це була згода сторін.**

Перевагами третейського судочинства є:

- **відносно швидке (одноінстанційне) вирішення спору, мало можливостей для свідомого затягування розгляду справи;**
- **наявність довіри до третейського суду обох сторін, що є запорукою визнання його рішення стороною, яка програє справу;**
- **конфіденційність – будь-яка інформація, яка стала відома під час третейського судочинства, не може бути розголошена без згоди сторін;**
- **можливість примусового виконання рішення третейського суду, якщо воно не виконується добровільно.**

ЯК ЗАЛАГОДИТИ ТРУДОВИЙ СПІР БЕЗ СУДУ?

Трудовий спір, який не вдалося врегулювати шляхом переговорів з роботодавцем, може бути вирішений комісією по трудових спорах. Такі комісії зазвичай утворюються на підприємствах, установах, організаціях, у яких працює не менше 15 працівників. Комісія по трудових спорах обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу з таким розрахунком, щоб не менше половини її складу становили працівники.

Цей спосіб вирішення трудових спорів не застосовується на підприємствах, установах або організаціях, у яких комісії по трудових спорів відсутні, а також у спорах щодо оскарження особою:

- відмови у прийнятті на роботу у випадках, якщо роботодавець відповідно до законодавства зобов'язаний укласти трудовий договір;
- незаконного звільнення з роботи та пов'язаних з цим дій (невиплата зарплати під час вимушеного прогулу, неправильне зазначення дати та підстави звільнення);
- застосування законодавства про працю на підставі спільного рішення роботодавця і профспілки.

Щоб передати спір на вирішення комісії по трудових спорах потрібно звернутися до неї з відповідною заявою. Щодо спорів, пов'язаних з невиплатою належної Вам заробітної плати, Ви можете звернутися до комісії у будь-який момент, а для вирішення усіх інших трудових спорів – протягом трьох місяців з дня, коли Ви дізналися або мали бути дізнатися про порушення Ваших прав. Якщо з якихось поважних причин (наприклад, через хворобу) Ви пропустили встановлений тримісячний строк для звернення, Ви можете просити комісію по трудових спорах поновити його.

Комісія по трудових спорах має розглянути трудовий спір протягом десяти днів з дня подання Вами заяви, попередньо повідомивши Вас про день та час розгляду. Тобто трудовий спір розглядається лише у Вашій присутності, якщо тільки Ви не подасте письмову заяву про його розгляд за Вашої відсутності. Звичайно, можуть виникнути поважні обставини, за яких Ви не можете бути присутні під час розгляду спору, тому Ви можете просити комісію відкласти розгляд. При розгляді спору Ви можете виступати особисто, або просити, щоб Ваші інтереси представляла інша особа, зокрема представник профспілкового органу, адвокат тощо. Крім того, якщо Ви вважаєте, що при розгляді спору якийсь член комісії є упередженим, Ви можете заявити йому мотивований відвід. Питання про відвід вирішується більшістю голосів членів комісії.

За результатами розгляду комісія по трудових спорах приймає рішення. У разі незгоди з ним Ви можете оскаржити його до суду у десятиденний строк з дня вручення Вам виписки із протоколу засідання комісії або його копії. Якщо ж після сплину десяти днів рішення не було оскаржено, воно підлягає виконанню роботодавцем у триденний строк.

Можуть траплятися ситуації, коли власник не хоче добровільно виконати рішення комісії по трудових спорах. У таких випадках Ви можете отримати в комісії посвідчення, що має силу виконавчого документа. З цим посвідченням Ви можете звернутися до відповідного відділу державної виконавчої служби, яка має забезпечити примусове виконання рішення комісії по трудових спорах. Щоправда, слід пам'ятати, що пред'явити посвідчення до виконання можна лише протягом трьох місяців.

Таким чином, **звернення із заявою до комісії по трудових спорах та вирішення нею спору може бути ефективним позасудовим способом вирішення трудового спору органом, що створений трудовим колективом на Вашому підприємстві, в установі, організації.**

Перевагами вирішення спорів комісією по трудових спорах є:

- відносно швидке вирішення спору без великих формальностей і витрат;
- участь у цьому процесі представників трудового колективу;
- можливість участі на Вашій стороні представника профспілкового органу;
- можливість примусового виконання рішення комісії;
- можливість оскарження рішення комісії по трудових спорах до суду.

ЯК ВЛАДНАТИ СПІР ШЛЯХОМ ЗВЕРНЕННЯ ДО ОРГАНУ ВЛАДИ?

За захистом своїх прав в окремих випадках Ви можете звертатися до органів влади. Так, якщо Ви зіштовхнулися з проявами насильства у сім'ї Ви звернутися за захистом до дільничного інспектора міліції; до відповідних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, що мають дуже розгалужену мережу по всій Україні⁵, а також до органу опіки та піклування. Функції органів опіки та піклування виконують уповноважені на це відділи або управління місцевої державної адміністрації відповідного району, району у місті Києві і Севастополі, а також виконавчі комітети міських чи районних у містах рад, сільських та селищних рад.

⁵ http://www.dcssm.gov.ua/ua_serv_struct.phtml.

До органів опіки та піклування можна звертатися також зі спором, який виник між батьками щодо виховання дітей, зі скаргою на дії опікуна (піклувальника) або будь-яким іншим спором щодо захисту сімейних прав. До органів опіки і піклування за захистом своїх прав може звертатися навіть дитина.

Якщо спір виник у відносинах з органом влади, його посадовою або службовою особою, тобто Ви вважаєте, що вони своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю порушили Ваші права, - спочатку можна вдатися до переговорів, а інколи, – коли орган до цього готовий, до медіації. Якщо законом встановлений короткий строк для оскарження певних рішень, то краще за наявності підстав оскаржити їх рішення, дії чи бездіяльність до посадової особи або органу вищого рівня. Наприклад, якщо начальник управління житлового господарства виконавчого комітету міської ради своїм рішенням відмовив Вам у зарахуванні на квартирний облік, і Ви з цим рішенням не погоджуєтеся, то можете оскаржити його до міського голови, якому підпорядковані усі виконавчі органи міської ради.

Скарга має бути обґрунтованою та, як правило, викладається у письмовій формі. До скарги бажано додати копію оскарженого рішення, інші необхідні докази, якими Ви обґрунтовуєте протиправність рішень, дій або бездіяльності владного суб'єкта.

На рішення, дії чи бездіяльність органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб також можна подати скаргу до прокуратури, на яку покладено здійснення нагляду за дотриманням прав і свобод людини і громадянина у діяльності цих органів. Прокуратура може посприяти вирішенню Вашого спору з органом влади, якщо виявить порушення законодавства і Ваших прав. Відповідне звернення прокурора у формі подання чи протесту до органу чи посадовця змусить їх повторно розглянути відповідне питання та, цілком ймовірно, вирішити питання відповідно до закону. Якщо ці механізми не привели до бажаного для Вас результату, добре зважте аргументацію наданих Вам відмов. Можливо, орган влади у цій ситуації правий і нічого не може вчинити, щоб задовольнити Вашу вимогу, оскільки він зв'язаний рамками закону. Звертайтеся до суду лише тоді, коли переконані у своїй правоті. Але бажано перед цим проконсультуватися у юриста.

ЧОМУ ВАЖЛИВО ОТРИМАТИ КОНСУЛЬТАЦІЮ ЮРИСТА?

У ЯКИХ ВИПАДКАХ ВАРТО ЗВЕРТАТИСЯ ДО ЮРИСТІВ?

Кожен з нас, мабуть, зіштовхувався із ситуацією, коли певному захворюванню можна було б запобігти або вилікуватись якнайшвидше, якби ми вчасно звернулися до лікаря. Так само і в сфері правових відносин. Чим більше ми покладатимемося на власні сили і будемо зволікати зі зверненням до юриста, тим тяжче буде виправити ситуацію і дорожче нам це може обійтись.

Найкраще до юриста – адвоката чи іншого фахівця у галузі права – звертатися до виникнення спору, оскільки його поради можуть запобігти майбутнім ускладненням та конфліктам. Ви зможете зрозуміти наслідки майбутніх дій, свої права, обов'язки і можливу відповідальність.

Потреба у зверненні до юриста виникає, зокрема, при укладенні договорів на значні суми, щодо цінного майна, нерухомості або з серйозними для Вас зобов'язаннями. Якщо договір посвідчується нотаріусом, то він повинен на Ваше прохання надати будь-які роз'яснення щодо умов цього договору, порядку набрання ним сили, наслідків невиконання зобов'язань.

Не зайвим буде порадитися із юристом при укладенні кредитних, іпотечних, депозитних, страхових договорів на значну суму, навіть, якщо вони є типовими, оскільки банк, страхова компанія тощо можуть не роз'яснити Вам деяких умов, які в подальшому можуть бути дуже важливими. Можливо, знаючи про ці умови, Вам варто буде попросити їх змінити або взагалі відмовитися від укладення договору на таких умовах.

Юриста бажано залучати також у Ваших відносинах з органами влади, особливо, у разі, коли Ваше звернення до органу не має типової форми, яку Ви легко можете заповнити самостійно; або у випадках, коли Вас намагаються притягнути до відповідальності, а Ви недостатньо обізнані зі своїми правами.

Консультуватися із юристом доцільно при веденні підприємницької діяльності, щоб не допустити помилок, які можуть потягнути за собою певну відповідальність.

У разі виникнення спору поради юриста будуть надзвичайно корисними. Він зможе запропонувати і пояснити різні варіанти вирішення спору, вказати на можливі Ваші помилки. Після цього він може супроводжувати вирішення спору своїми порадами або як Ваш представник у переговорах, в органах влади і навіть у суді.

ЯКИХ ЮРИСТІВ БАЖАНО УНИКАТИ?

Як і в медицині є лікарі, яких варто уникати, так і в сфері юриспруденції можуть зустрічатися «консультанти», від послуг яких доцільно відмовитися, щоб це не призвело до ще більших ускладнень. Звичайно, відрізнити таких горе-юристів від професіоналів інколи доволі складно.

Ось декілька ознак юриста, від послуг якого бажано відмовитися:

- при спілкуванні з Вами він постійно відволікається на інші справи, не виявляє ввічливості, вживає лайливі слова;
- він обіцяє вирішити Вашу проблему, коли Ви ще не встигли йому повністю розповісти про неї;
- він пропонує Вам вирішити проблему незаконним шляхом, наприклад, занісши хабара чиновнику чи судді, та ще й пропонує при цьому свої послуги;
- він хвалиться своїми зв'язками в усіх органах влади;
- він має погані репутацію та рекомендації інших клієнтів;
- він дає Вам роз'яснення, яких Ви не можете зрозуміти, навіть після Ваших прохань про уточнення.

Мова юриспруденції досить складна, як і мова медицини. Але професійний юрист завжди знайде слова, щоб усе пояснити доступною мовою. Якщо Вам так і не вдалося зрозуміти пояснень юриста, то його «розумні», але не зрозумілі Вам слова часто можуть бути прикриттям його некомпетентності.

Нехай Вас не лякає те, що юрист не дає Вам відразу відповіді на усі Ваші питання і просить часу для уточнення певного законодавчого регулювання або для вироблення певних висновків щодо Вашої ситуації. Знати зміст десятків, а то й сотень тисяч правових актів неможливо навіть для найдосвідченішого юриста. Тому дуже часто, щоб розібратися у питанні, потрібен деякий час. Зазвичай це не є ознакою непрофесіоналізму юриста.

Також пам'ятайте, що далеко не кожен юрист буде вислуховувати розповідь про все Ваше життя. У цьому випадку він може зупинити Вашу розповідь і, задаючи конкретні питання, з'ясувати юридичні аспекти проблеми. Не сприймайте таке ставлення як свідчення низької кваліфікованості юриста. Якщо Ви шукаєте заспокоєння і розради, Вам краще звернутися до психолога.

ЯКОЮ МОЖЕ БУТИ РОЛЬ ЮРИСТА У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ?

Перед укладенням важливого договору Вам необхідно заздалегідь проаналізувати кожне його положення. Інколи, щоб правильно зрозуміти або сформулювати умови договору, важливо звернутися по допомогу до юриста, який перевірить, чи відповідає договір законодавству, чи не порушує Ваших прав, та запропонує такі формулювання, які враховуватимуть Ваші інтереси. У разі виявлення негативних для Вас умов договору, юрист підкаже, як краще викласти його положення, або й взагалі підготує проект договору з якомога повним урахуванням Ваших інтересів. Із юридично грамотно складеним проектом договору Ви можете впевнено пропонувати Вашому партнеру ознайомитися з ним і, якщо умови договору його влаштують, – укласти його. Юриста також доцільно залучати до проведення переговорів.

Таким чином, звернувшись до юриста перед укладенням договору або під час його укладання, Ви захистите себе від можливих випадків обману або виникнення несприятливих наслідків для себе.

ЯКОЮ МОЖЕ БУТИ ДОПОМОГА ЮРИСТА У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

Звернутися за професійною юридичною допомогою доцільно й у випадках, коли Ви вважаєте, що Ваш контрагент не виконав або неналежаю чи бездіяльністю порушив Ваші права та інтереси, чи з будь-якого іншого питання, пов'язаного з виникненням спору. Адже людині, далекій від юридичних тонкощів та не обізнаній з нормами права, непросто самостійно захистити свої права та інтереси. Інколи Ви можете помилково вважати, що Ваші права порушено, чи навпаки сумніватися у наявності певних прав, або Вам важко визначити обсяг вимог, які Ви можете висувати, чи оцінити свої шанси на виграш справи, зокрема у разі звернення до суду. У таких випадках юридична консультація кваліфікованого фахівця є незамінною допомогою. Він також може виступити Вашим представником у переговорах. Що стосується спорів з органами влади – часто участь юриста, який представлятиме Ваші інтереси у відносинах з владними суб'єктами, допомагає вирішити конфлікт ще на початку його виникнення.

ЧИМ МОЖЕ ДОПОМОГТИ ЮРИСТ У СУДОВОМУ СПОРІ?

Якщо Ви вирішили звернутися до суду, доцільно залучити юриста ще на етапі підготовки позовної заяви. Адже при зверненні до суду найчастішими помилками є неправильно визначена юрисдикція чи підсудність справи, неправильно оформлена позовна заява, неподання усіх необхідних документів, помилково визначений розмір судового збору, пропущення строку звернення до суду. Допущення таких помилок може мати наслідком відмову у відкритті провадження, залишення позовної заяви без руху або її повернення.

Тому якщо Ви бажаєте звернутися до суду, доцільно скористатися послугами юриста, який допоможе Вам правильно визначити юрисдикцію (тобто за правилами якого виду судочинства має розглядатися справа в суді – цивільного, адміністративного, кримінального чи господарського) та підсудність Вашої справи (тобто до якого конкретно суду потрібно подавати позов), правильно сформулювати вимоги та оформити позовну заяву з усіма додатками, підібрати необхідні докази.

Звернутися до юриста також бажано й у разі, якщо позов подано до Вас і Ви є відповідачем у справі. Він допоможе проаналізувати, чи є сенс заперечувати проти позову, якщо так, – то підготує таке заперечення або навіть зустрічний позов, допоможе їх правильно аргументувати. А можливо, запропонує умови, на яких можна буде укласти мирову угоду. Не зайвим буде звернення до юриста також у випадку, якщо Вас залучено до справи як третю особу, адже судові рішення у такій справі може вплинути на Ваші права та обов'язки.

Юрист може не лише консультувати Вас і готувати проекти процесуальних документів. Ви маєте право довірити йому ведення справи в суді у повному обсязі. У цьому випадку Ви можете усі клопоти спілкування з судом, прибуття у судове засідання перекласти на нього. Для цього потрібно оформити довіреність на представництво у суді.

Пам'ятайте, що до юриста краще звернутися на етапі провадження у справі в суді першої інстанції, бо через відсутність спеціальних знань можна допустити такі помилки, які шляхом оскарження судового рішення виправити буде важко або й неможливо.

ДЕ МОЖНА ОТРИМАТИ ЮРИДИЧНУ ПІДТРИМКУ?

ХТО НАДАЄ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ?

Згідно зі статтею 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. Однак далеко не кожна людина знає, як реалізувати це конституційне право, особливо, враховуючи невисокий розмір власних доходів. Звісно, правову допомогу можна отримати, звернувшись до юридичної фірми, адвокатського об'єднання або практикуючого адвоката. Набір послуг, які ними надаються, зазвичай однаковий, але деякі з них спеціалізуються на певних сферах, – наприклад, супровід комерційних відносин, оподаткування, цивільні та сімейні справи, спадкування, кримінальне право, вирішення справ у судах тощо. Послуги є платними. Розмір оплати може залежати від складності питання, тривалості його вирішення, досвідченості юриста та навіть місцевості.

Розмір плати за послуги висококваліфікованих адвокатів є недоступним для малозабезпечених осіб. Якщо Вам потрібна правова допомога, але Ви не маєте можливості оплатити послуг юриста, в Україні діє ціла низка інституцій, які можуть надати Вам юридичну підтримку безкоштовно. Для цього Ви можете звернутися до громадської приймальні відповідного територіального управління юстиції, правозахисної чи іншої громадської організації, що надає правову допомогу, юридичної клініки при юридичному навчальному закладі.

У цих установах Ви можете безкоштовно отримати інформацію про свої права та можливості щодо їх реалізації, правову консультацію щодо способів вирішення Вашої проблеми, роз'яснення законодавства та допомогу у складанні необхідних правових документів (наприклад, заяв, запитів, звернень тощо), а в деяких випадках Вам навіть нададуть допомогу щодо супроводу Вашої справи в суді чи іншому державному органі.

ЩО ТАКЕ ГРОМАДСЬКІ ПРИЙМАЛЬНІ УПРАВЛІНЬ ЮСТИЦІЇ?

Для безоплатного надання правової допомоги у структурі територіальних управлінь юстиції створені та діють громадські приймальні. Громадські приймальні існують в усіх 24 областях України, Автономній Республіці Крим та містах Києві і Севастополі. Найчастіше вони знаходяться у приміщеннях обласних державних адміністрацій. Звернувшись

до такої громадської приймальні, Ви зможете отримати консультацію і роз'яснення з правового питання, що Вас цікавить; допомогу у складанні звернення, заяви чи іншого документа правового характеру. Інформацію щодо адрес та контактів громадських приймалень можна знайти на офіційному сайті Міністерства юстиції України⁶.

ЩО ТАКЕ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ЦЕНТРИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ?

Для апробування на практиці нових механізмів безоплатної правової допомоги створюються експериментальні центри правової допомоги. Нині в Україні діють два види експериментальних центрів – центри правових консультацій, де людям надають базові правові консультації з будь-яких питань правової сфери і можуть забезпечити юридичний супровід для Вашої цивільної чи адміністративної справи, та офіси громадського захисту, де адвокати надають висококваліфіковану допомогу щодо захисту правових інтересів малозабезпечених осіб, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів.

Таким чином, до центру правових консультацій можна звернутися з питаннями щодо соціального забезпечення, сімейних, житлових, трудових, земельних, цивільних, адміністративних та інших правовідносин. Перші такі центри були створені у містах Хмельницькому та Білій Церкві Київської області. Отримати допомогу можна як під час особистого прийому юристом центру, так і телефоном або й через Інтернет. У центрах правових консультацій працюють професійні юристи, кількість яких залежить від потреб конкретного міста чи регіону. Допомога надається щоденно, крім суботи та неділі.

Якщо ж Ви потребуєте правової допомоги у кримінальній справі, потрібно звертатися до офісу громадського захисту, де Вам нададуть допомогу адвокати. Перші такі офіси відкриті у Харкові, Хмельницькому та Білій Церкві Київської області.

Очікується, що поступово мережа таких центрів буде розширюватися і з часом їх фінансування перебере на себе держава, оскільки сьогодні вони утримуються за кошти Міжнародного фонду «Відродження» і Фонду Віктора Пінчука.

Детальніше з роботою експериментальних центрів з надання право-

⁶ <http://minjust.gov.ua/0/7840>

вої допомоги можна ознайомитися на Інтернет-порталі «Правовий простір»⁷. На цьому порталі також можна дізнатися про існуючі механізми правової допомоги в Україні та в інших європейських державах, міжнародні стандарти правової допомоги. Крім цього, портал містить корисні посилання на електронні бази українського законодавства, сайти органів влади, сторінки громадських організацій, які займаються захистом прав людини.

ЩО ТАКЕ ПРИЙМАЛЬНІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ?

В Україні діють сотні громадських організацій, багато з яких безкоштовно надають правову допомогу вразливим верствам населення через громадські приймальні. У таких приймальнях юридичні консультації надаються під час особистого прийому, по телефону або через Інтернет. На багатьох веб-сайтах правозахисних організацій можна отримати необхідну інформацію про права людини, пораду правозахисника, подати електронну заяву до громадської приймальні, ознайомитися із документами міжнародних організацій, які стосуються захисту прав людини, деякими судовими рішеннями, а також рішеннями Європейського суду з прав людини, отримати контактну інформацію та відомості про роботу громадських приймалень.

Деякі правозахисні організації спрямовують свою діяльність на захист прав людини у певній сфері правовідносин (наприклад, соціальних, трудових, екологічних прав людей тощо) або захист окремої категорії громадян (наприклад, жінок, інвалідів, безпритульних дітей, сиріт, в'язнів тощо). З діяльністю та контактними даними українських правозахисних організацій можна ознайомитися, зокрема, на сайтах Харківської правозахисної групи⁸ та Української Гельсінської спілки з прав людини⁹.

Юристи правозахисних громадських організацій надають не лише консультаційну допомогу, а й готують документи для звернення до суду та здійснюють представництво у судових процесах. Однак, як правило, надання правових послуг не є єдиним видом діяльності правозахисних організацій, тому дуже часто вони надають правові консультації та здійснюють супровід не будь-яких, а лише стратегічних справ – тих, що мають важливе суспільне значення, зокрема справ, вирішення яких може створити добрий прецедент для захисту прав людини і вплинути на практику органів влади.

⁷ <http://pravo.prostir.ua/library/4/11.html>

⁸ <http://khp.org/index.php?r=a1b2c1>.

⁹ <http://helsinki.org.ua/index.php?r=a1b18>.

ЩО ТАКЕ ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ?

Для надання правової допомоги при правничих факультетах вищих навчальних закладів діють юридичні клініки. Консультації та правову допомогу у цих клініках надають студенти-правники старших курсів під керівництвом викладачів. Звернувшись до юридичної клініки, Ви можете безкоштовно одержати не лише правову консультацію з питання, яке Вас цікавить, але й допомогу щодо підготовки необхідних документів для звернення до органу влади чи суду, допомогу щодо представництва у суді. Треба брати до уваги, що правову допомогу Вам надаватимуть студенти, які мають гарні знання, для того, щоб навчитися застосовувати ці знання на практиці. Тобто не потрібно розраховувати на те, що в юридичній клініці Вам надаватимуть допомогу фахівці із великим практичним досвідом.

Більш детально дізнатися про роботу юридичних клінік та ознайомитися із їхнім списком можна на сайті Асоціації юридичних клінік України¹⁰. На головній сторінці сайту з правого боку Ви побачите карту юридичних клінік, обравши на якій потрібне Вам місто, Ви отримаєте інформацію про клініки, які діють в обраному регіоні, їхні контакти та загальну інформацію про роботу. На сайті Асоціації юридичних клінік можна також знайти корисні посилання на безкоштовні бази законодавства України, список юридичних фірм з посиланнями на їхні Інтернет-сторінки, посилання на веб-сайти вітчизняних та міжнародних організацій, діяльність яких пов'язана із захистом прав людини.

¹⁰ <http://www.legalclinics.org.ua>

ЯК ПОВОДИТИ СЕБЕ В СУДІ?

КОЛИ МОЖЕ ВИНИКНУТИ ПОТРЕБА ПОБУВАТИ В СУДІ?

Майже кожному хоч раз в житті доводиться побувати в суді. До суду приходять з різноманітних причин, як пов'язаних із захистом своїх прав, свобод чи інтересів, так і просто щоб на власні очі побачити, як здійснюється правосуддя.

Необхідність прибути до суду може виникнути, якщо Ви плануєте подати позовну заяву, звернутися до суду з іншою заявою, скаргою або клопотанням, чи взяти участь у судовому засіданні.

Потреба відвідати приміщення суду може виникнути також з інших причин, які не пов'язані зі слуханням справи у судовому засіданні. Наприклад, якщо Ви маєте намір потрапити на особистий прийом до голови суду чи його заступника, ознайомитися з матеріалами справи, результатами технічного фіксування судового процесу, отримати копію судового рішення тощо. З усіх цих питань Ви можете звернутися протягом робочого дня суду до відповідного працівника апарату суду, який здійснює прийом громадян (таку особу у кожному суді визначає голова суду), а у випадках, коли Ви бажаєте потрапити на прийом керівництва суду – у робочі дні та години, відведені для цього у конкретному суді. Інформацію про розпорядок роботи конкретного суду, дні та години прийому громадян головою суду та його заступником можна знайти на дошці оголошень суду та на сайті суду¹¹.

У будь-якому випадку, коли Ви йдете до суду, слід пам'ятати, що Ви йдете до органу правосуддя та повинні з належною повагою ставитися до суду, тих, хто там працює, і відвідувачів суду. Від манери Вашої поведінки в суді можуть залежати результати вирішення Вашого питання.

ЯК ЗВЕРНУТИСЯ ДО СУДУ?

Звернення у письмовій формі (позовну чи іншу заяву, скаргу, клопотання) Ви можете подати до суду як надіславши поштою, так і передати його власноруч у робочий час працівнику суду, який веде приймання вхідної кореспонденції та її реєструє.

У зверненні зазвичай вказується адресат – відповідний суд, Ваше прізвище, ім'я, по-батькові, адреса місця проживання чи місцезнаходження, інша контактна інформація, назва документа, виклад обставин, що стали підставою звернення, вимоги до суду, перелік доданих матеріалів, дата по-

¹¹ <http://court.gov.ua/sudy>

дання документа і Ваш підпис. Слід мати на увазі, що суд не бере до розгляду анонімні звернення. Якщо Ви подаєте певне звернення в рамках справи, у якій відкрито провадження, на початку документа доцільно вказувати реєстраційний номер справи, що дасть можливість оперативно передати звернення до відповідного судді.

Звернутися до суду за допомогою пошти набагато зручніше, ніж подавати документ через канцелярію суду, оскільки поштове відділення найчастіше знаходиться ближче, ніж суд. Якщо Ви направляєте звернення поштою, щоб у Вас залишилося підтвердження цього факту, використовуйте такий вид відправлення як цінний лист із описом вкладення або рекомендований лист. Якщо Ви додасте до нього заповнений бланк повідомлення про вручення, то невдовзі після одержання Вашого листа судом, Ви отримаєте повідомлення про те, коли це відбулося. Зверніть увагу, якщо Ваше звернення залежить від певних строків, наприклад, Ви хочете відправити апеляційну скаргу в останній день, то днем вчинення відповідної дії вважається день здачі документа на пошту, який визначається за поштовим штепелем, а не день надходження листа до суду.

Якщо Ви вирішили подати документ через канцелярію суду, щоб у Вас залишилося підтвердження цього, візьміть з собою копію цього документа і попросіть працівника апарату суду поставити на ньому штамп із датою одержання та реєстраційним номером або видати відповідну довідку.

ЯК ПІДГОТУВАТИСЯ ДО ВІЗИТУ В СУД?

Перед візитом до суду потрібно підготувати усе, що Вам знадобиться чи може знадобитися. Це включає нотатки, які Ви робили під час підготовки до судового процесу, документи, які стосуються справи, інші докази, нормативно-правові акти. Гарна підготовка надасть Вам змогу послідовно викласти обставини справи в суді, уникаючи повторення однієї й тієї самої інформації.

Варто взяти з собою до суду кілька аркушів паперу чи блокнот та ручку або олівець на випадок виникнення потреби щось занотувати. Можна взяти з собою також кишеньковий комп'ютер або ноутбук для здійснення необхідних записів, перегляду документів, пошуку нормативно-правових актів. За допомогою диктофона Ви зможете записати необхідну інформацію і згодом за потреби відтворити її для себе (дозвіл суду на ведення запису диктофоном у відкритому судовому засіданні не потрібен). Можете взяти й фотоапарат, якщо

потрібно зробити фотокопії з документів у справі чи дошки оголошень суду. Однак у судовому засіданні фотоапарат чи відеокамеру можна використовувати лише з дозволу суду.

Приміщення судів охороняються, тому у цілях безпеки при вході до суду працівник судової міліції зазвичай просить пред'явити документ, який посвідчує особу (паспорт), і може занести відомості про Вас до журналу відвідувачів. Крім того, цей документ обов'язково знадобиться, якщо Ви йдете на судовий розгляд справи, в якій Ви є учасником процесу, або якщо Ви бажаєте ознайомитися з матеріалами справи, прослухати запис судового засідання або отримати копію судового рішення у Вашій справі тощо. Якщо Ви учасник процесу і йдете у судове засідання, не забудьте взяти з собою судову повістку.

Також працівник судової міліції може запитати мету Вашого візиту, щоб підказати, до якого кабінету Вам краще підійти, на якому поверсі він знаходиться тощо. Будьте готові, що Вас можуть попросити пройти через рамку металодетектора, виклавши перед тим усі металеві речі, відкрити сумку і показати, чи немає там зброї, ножів, газових балончиків, тощо. У разі виявлення таких предметів Вас можуть попросити залишити їх у камері схову. Не пропустять Вас до приміщення суду з легкозаймистими, вибухонебезпечними, радіоактивними чи отруйними речовинами, з валізами, господарськими сумками, пакетами, розмір яких перевищує 45 x 35 x 15 см.

Слід також прихопити з собою дрібні гроші, які можуть знадобитися у разі певних непередбачених витрат (наприклад, отримання додаткової копії судового рішення).

Йдучи до суду приділіть увагу своєму зовнішньому вигляду. Якщо Ви збираєтесь на судове засідання, потрібно одягтися так, щоб не справити поганого враження на суд та інших відвідувачів. Бажано одягти костюм або інше ділове вбрання, - цим Ви підкреслите свою повагу до суду. Уникайте відвідування суду у футболці, шортах, іншому неділовому одязі.

Якщо Вас викликають до суду, потрібно прибути у судове засідання вчасно, згідно з датою та часом, зазначеними у повістці. Бажано прийти до суду навіть заздалегідь. Наприклад, якщо у повідомленні про виклик до суду зазначено час початку судового засідання 9:15, краще прибути о 9-й годині. Робочий день судді розписаний по хвилинах, тож не варто змушувати його чекати на Вас.

Якщо Ви з певних, незалежних від Вашої волі, причин не можете прибути до суду у визначений час, обов'язково завчасно повідомте про це суд у пись-

мовій формі. Якщо Ви запізнюєтеся з поважних причин, також повідомте про це, наприклад, телефоном.

ПРО ЩО СЛІД ПАМ'ЯТАТИ ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ У ПРИМІЩЕННІ СУДУ?

Перебуваючи у приміщенні суду, потрібно дотримуватися певних правил поведінки. Зокрема, Ви маєте поводитись спокійно і стримано, ввічливо ставитись до суддів, працівників апарату суду та інших відвідувачів суду, уникати надмірних емоційних проявів (гніву, голосного сміху, плачу, крику тощо).

Пам'ятайте, що забороняється приносити до суду вибухові, інші небезпечні речовини, розпивати у приміщенні суду алкогольні напої, а також палити, якщо для цього не відведено спеціального місця. Крім того, у приміщенні суду забороняється перебувати особам, які знаходяться у стані алкогольного, наркотичного, токсичного чи іншого сп'яніння.

Не забувайте ввічливо ставитися до усіх, з ким Ви спілкуєтеся у суді. При вході до приміщення суду не забудьте перевести мобільний телефон у режим безшумного дзвінка, намагайтеся уникати голосного спілкування мобільним телефоном, а під час судового засідання краще телефон вимкнути повністю, оскільки ним користуватися не можна.

ЯК ПОВОДИТИ СЕБЕ ПІД ЧАС СЛУХАННЯ СПРАВИ?

До зали судового засідання зазвичай заходять після запрошення судового розпорядника або секретаря судового засідання. При вході судді або колеги суддів до зали судового засідання потрібно підвестися – цим висловлюється повага до суду. Відступити від цього правила можна лише тоді, коли особі тяжко стояти внаслідок поважних причин (хвороба, інвалідність, похилий вік тощо).

Зазвичай перебіг судового засідання фіксується технічними засобами, тому усі присутні у судовому засіданні особи мають дотримуватися тиші, а учасники процесу – говорити у мікрофон після надання слова судом; не перебивайте суддю чи іншого учасника процесу – за це суд може винести Вам попередження.

Звертатися до судді потрібно словами «Ваша честь»; так само ввічливо треба звертатися до учасників процесу, наприклад, використовуючи слова «пане», «пані» та прізвище або процесуальний статус особи, до якої Ви звертаєтесь.

Якщо Ви є учасником процесу, то під час розгляду справи головуєчий суддя зобов'язаний, а Ви маєте право просити його роз'яснити Ваші процесуальні права та обов'язки, роз'яснити незрозумілі Вам юридичні терміни, які використовує суддя, а після проголошення судового рішення – роз'яснити його зміст.

Якщо Ви бажаєте щось сказати, але Вам не надають слова, Ви маєте право просити суддю надати Вам слово піднявши руку, але в будь-якому випадку – не перебивайте суддю чи іншого учасника процесу. У випадках, коли Вам вкрай потрібно вийти із зали судового засідання, Ви можете заявити клопотання про призначення перерви у судовому засіданні.

У судовому засіданні учасники процесу повинні підводитися, коли до них звертається суддя, а також стоячи відповідати на питання, задавати питання, звертатися до суду та заслуховувати судові рішення, крім випадків, коли особа не може стояти з поважних причин, які уже були зазначені.

Після надання судом слова слід давати пояснення та відповідати на питання правдиво, коротко і чітко (за принципом «мінімум слів – максимум інформації»), зрозуміло та голосно, щоб могли почути усі присутні у залі судового засідання. Необхідно уникати жаргонних чи лайливих слів, не перебивати опонента та суддю. Якщо Ви бажаєте передати судді якийсь документ або інший матеріал, що стосується справи, це можна зробити через судового розпорядника, а за його відсутності – через секретаря судового засідання.

Незалежно від того, чи є Ви учасником процесу, чи просто присутні на відкритому судовому засіданні, під час слухання справи Ви маєте право робити письмові записи, використовувати портативні аудіотехнічні пристрої (диктофони) – спеціального дозволу суду на це не потрібно. Щоб проводити фото- чи відеозйомку потрібно завчасно заявити клопотання про це суду, який вирішить його своєю ухвалою з урахуванням думки осіб, які беруть участь у справі.

Усі присутні у судовому засіданні особи мають дотримуватися порядку і беззаперечно підкорятися розпорядженням головуєчого у судовому засіданні; заходити та виходити з зали судового засідання тихо, не створюючи перешкод для процесу розгляду справи.

Відвідання судового засідання краще уникнути хворим на застуду особам, присутність яких не є істотною (наприклад, якщо Ви йдете на судовий розгляд як сторонній спостерігач чи для підтримки Вашого друга). Це становить небезпеку захворіти для інших осіб. Кашель чи нежить хворих осіб може створити перешкоди для запису ходу процесу, таких осіб можуть попросити залишити судову залу. Якщо Ви є учасником процесу і захворіли, то повідомте про це суд завчасно. Якщо Ви надасте лист непрацездатності, це визнається поважною причиною неприбуття у судові засідання.

Під час слухання справи не можна розмовляти мобільним телефоном; слухати музику, в тому числі використовуючи навушники; приводити до зали судового засідання дітей, крім випадків, коли вони запрошені судом як учасники процесу; розмовляти будь з ким, за винятком тих випадків, коли Вам необхідно відповісти на питання судді, секретаря судового засідання, судового розпорядника. Присутнім під час слухання особам не бажано виходити із зали судового засідання, крім випадків, коли необхідно вийти до вбиральні або піти з приміщення суду.

Свідки після відкриття судового засідання та з'ясування їхньої особи за розпорядженням головуючого повинні покинути залу судового засідання і очікувати запрошення у відведеному для цього приміщенні. Після запрошення і допиту вони мають залишатися у залі судового засідання до закінчення розгляду справи (оскільки може виникнути необхідність провести повторний чи додатковий допит), за винятком випадків, коли суд дозволив покинути залу судових засідань до закінчення розгляду. Після допиту свідку заборонено спілкуватися зі свідками у цій же справі, якщо їх ще не було допитано судом.

ЯКІ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ В СУДІ?

Учинення дій, які порушують правила поведінки у суді, може розцінюватися як прояв неповаги до суду. За порушення правил поведінки у судовому засіданні суд має право винести попередження і зазначити, що повторення або продовження такої поведінки може мати наслідком видалення із зали судового засідання.

КОДЕКС УКРАЇНИ
ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
(витяг)

Стаття 185³. Прояв неповаги до суду

Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, - тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення порядку після того, як суд виніс попередження, може мати наслідком видалення порушника із зали судового засідання за ухвалою суду.

За прояв неповаги до суду законом передбачена також відповідальність у вигляді штрафу і навіть адміністративного арешту (стаття 1853 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

ЯК ОЗНАЙОМИТИСЯ З МАТЕРІАЛАМИ ВАШОЇ СПРАВИ?

Право знайомитися з матеріалами справи мають особи, які беруть участь у справі. Щоб ознайомитися з матеріалами Вашої справи, потрібно звернутися до працівника апарату суду з відповідним проханням. У деяких судах для ознайомлення з матеріалами справи необхідно подати письмову заяву та отримати розпорядження головуючого (судді-доповідача) у справі.

Якщо особа, не брала участі у справі, але суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси та обов'язки, вона також має право знайомитися з матеріалами справи та судовим рішенням у ній. Право на доступ такої особи до справи реалізується за правилами Закону України «Про доступ до судових рішень».

Ознайомлення з матеріалами справи може відбуватися лише у приміщенні суду та в присутності працівника апарату суду. При ознайомленні з матеріалами справи Ви можете робити з них витяги та знімати копії (на-

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про доступ до судових рішень

(витяг)

Стаття 9. Доступ до судових рішень заінтересованих осіб

1. Особа, яка не бере (не брала) участі у справі, якщо судове рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків, може звернутися до апарату відповідного суду з письмовою заявою про:
 - 1) надання можливості ознайомитися із судовим рішенням;
 - 2) надання можливості виготовити в приміщенні суду копії судового рішення за допомогою власних технічних засобів;
 - 3) виготовлення копії судового рішення апаратом суду.
2. У заяві особа повинна обґрунтувати, чому вона вважає, що судове рішення безпосередньо стосується її прав, свобод, інтересів чи обов'язків.
3. Заява розглядається відповідальною службовою особою апарату суду невідкладно, а якщо вона потребує додаткового вивчення, - протягом трьох робочих днів.
4. Про результати розгляду заяви службова особа апарату суду вносить запис до відповідного журналу із зазначенням відомостей про особу, яка звернулася з цією заявою.
5. Копія судового рішення, виготовлена апаратом суду, засвідчується відповідальною службовою особою апарату суду та печаткою суду із зазначенням дати.
6. Копія судового рішення видається за плату в розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України.
7. У наданні доступу до судового рішення належить відмовити, якщо:
 - 1) до суду звернулася особа, яка не має процесуальної дієздатності, або особа від імені заінтересованої особи за відсутності відповідних повноважень;
 - 2) матеріали справи передані до іншого суду чи на зберігання до державної архівної установи;
 - 3) судове рішення безпосередньо не стосується прав, свобод, інтересів чи обов'язків цієї особи.
8. Забороняється відмовляти в доступі до відповідного судового рішення заявникам, стосовно яких судом вжито заходів щодо забезпечення позову або запобіжних заходів.
9. Рішення про відмову у наданні доступу до судового рішення викладається службовою особою апарату суду в письмовій формі із зазначенням порядку його оскарження. Воно повинно бути вмотивованим.
10. Надання дозволу на доступ до судового рішення або відмова в цьому можуть бути оскаржені до голови відповідного суду або до суду в порядку, передбаченому законом.
11. За правилами цієї статті забезпечується також доступ осіб, зазначених у частині першій цієї статті, до матеріалів справи, що необхідні для оскарження судового рішення.

приклад, за допомогою фотоапарата). У матеріалах справи забороняється робити написи, видаляти окремі аркуші чи іншим чином їх пошкоджувати.

Якщо в суді надаються послуги ксерокопіювання, то зазвичай вони платні. Потрібно пам'ятати, що повторне надання копії судового рішення у справі оплачується сьогодні судовим збором (державним митом) у розмірі 51 коп. за кожний аркуш копії.

ЯК ОЗНАЙОМИТИСЯ ІЗ ЗВУКОЗАПИСОМ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ?

Особи, які беруть участь у справі також мають право знайомитися із результатами технічного фіксування судового процесу. З цього приводу також потрібно звернутися до відповідального працівника апарату суду, пред'явивши документ який посвідчує Вашу особу. Для прослуховування фонограм судових засідань у кожному суді обладнано спеціальне робоче місце, а за його відсутності – використовується комп'ютер архіваріуса. Так само як і ознайомлення з матеріалами справи, прослуховування запису судового засідання здійснюється у присутності працівника апарату суду. За бажанням Ви маєте право безкоштовно отримати електронну копію запису судового засідання, надавши для запису відповідний носій інформації (CD-R, CD-Rw).

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ВІДВІДУВАЧА СУДУ

Перед візитом до суду потрібно:

- взяти з собою документ, який засвідчує особу (паспорт, службове посвідчення або студентський квиток з фотокарткою). Його потрібно буде пред'явити при вході до суду представнику судової міліції. Крім того, паспорт обов'язково знадобиться учасникам процесу, які йдуть на судове засідання
- підготувати усе, що знадобиться чи може знадобитися у суді (зокрема, нотатки, які Ви робили під час підготовки до судового процесу, документи, які стосуються справи, інші докази)
- взяти кілька аркушів паперу, блокнот, ручку чи олівець на випадок, коли необхідно буде щось занотувати. Можна взяти з собою також диктофон та фотоапарат для копіювання документів (але у судовому засіданні фотоапарат можна використовувати лише з дозволу суду)
- захопити з собою дрібні гроші, які можуть знадобитися у разі певних непередбачених витрат (наприклад, отримання додаткової копії судового рішення)

Перебуваючи у приміщенні суду потрібно:

- поводити себе спокійно і стримано
- ввічливо ставитися до суддів, працівників апарату суду, інших відвідувачів суду
- уникати надмірних проявів емоцій: гніву, сміху, плачу тощо
- перевести мобільний телефон у режим безшумного дзвінка
- уникати голосного спілкування мобільним телефоном
- дотримуватися заходів безпеки

У цілях безпеки забороняється:

- приходити до суду у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння
- приносити з собою зброю, ножі, газові балончики, легкозаймисті, вибухові, інші небезпечні речовини

- приходити до суду з тваринами, а також з валізами, господарськими сумками, пакетами, розмір яких перевищує 45 x 35 x 15 см
- палити у невідведених для цього місцях
- приводити до суду малолітніх дітей, крім випадків, коли вони є учасниками процесу

Присутні у судовому засіданні мають право:

- робити письмові записи
- використовувати портативні аудіотехнічні пристрої (диктофони)
- робити фото- і відеозйомку за умови, якщо проти цього не заперечують учасники процесу і суд своєю ухвалою Вам це дозволить

Присутні у судовому засіданні повинні:

- дотримуватися порядку і беззаперечно підкорятися розпорядженням головуючого судді у судовому засіданні
- дотримуватися тиші, не користуватися мобільним телефоном
- виконувати вимоги судового розпорядника
- вставати при вході судді/суддів до зали судового засідання та виході з неї, стоячи заслуховувати судові рішення, крім випадків коли особа не може стояти з поважних причин (хвороба, каліцтво, похилий вік)
- залишатися у залі судового засідання протягом судового розгляду справи доти, доки не виникне нагальна необхідність вийти
- заходити та виходити із зали судового засідання тихо, не створюючи перешкод для процесу розгляду справи

Учасник процесу у судовому засіданні має право:

- просити суд надати йому слово
- просити суд призначити перерву в судовому засіданні (наприклад, у випадку виникнення необхідності вийти із зали судового засідання)

- просити суд роз'яснити процесуальні права і обов'язки, вживані ним юридичні терміни, роз'яснити судове рішення

Учасник процесу у судовому засіданні повинен:

- звертатися до судді словами «Ваша честь»
- ввічливо звертатися до учасників процесу (наприклад, використовуючи слова «пане...», «пані...», «шановний...», «шановна ...»)
- не перебивати суд та учасників процесу
- не сперечатися із судом
- передавати судді документи та інші матеріали, що стосуються справи через судового розпорядника чи секретаря судового засідання
- відповідати на питання правдиво, лаконічно, зрозуміло та голосно, щоб могли почути усі присутні у залі судового засідання

Заінтересованим у результатах справи та пов'язаним з ними особам забороняється:

- зустрічатися та спілкуватися із суддею, який розглядає справу, за межами зали судового засідання (крім офіційного письмового листування)
- дарувати судді чи працівникові суду подарунки чи гроші, надавати безкоштовні послуги чи якісь інші преференції та блага

Свідки зобов'язані:

- після відкриття судового засідання та з'ясування їхньої особи за розпорядженням головуючого покинути залу судового засідання і очікувати запрошення у відведеному для цього приміщенні
- залишатися у залі судового засідання до закінчення розгляду справи, за винятком випадків, коли суд дозволив покинути залу судових засідань після допиту
- після допиту уникати спілкування з іншими свідками у цій же справі, якщо їх ще не було допитано судом

ЯК ОСКАРЖИТИ ПОВЕДІНКУ СУДДІ АБО ПРАЦІВНИКА АПАРАТУ СУДУ?

ЯК ПРАВИЛЬНО ВИБРАТИ СПОСІБ ОСКАРЖЕННЯ?

Якщо під час або за наслідками розгляду Вашої справи в суді, суд ухвалив рішення, а Ви з ним не погоджуєтесь, у Вас є право оскаржити це рішення спочатку в апеляційному, а потім, за потреби, у касаційному порядку до суду вищого рівня. Але зазвичай таке право передбачено лише стосовно рішень, якими спір вирішується по суті або які перешкоджають подальшому розгляду справи. В окремих випадках, що передбачені процесуальним законом, можна оскаржити і проміжні ухвали суду.

Якщо за результатами перегляду суд вищої інстанції скасує або змінить оскаржуване Вами рішення, це не означатиме, що суддю, який його ухвалив, слід покарати. Адже судді також люди, й можуть давати таке тлумачення закону, з яким може не погодитися вища інстанція, допускати помилки. На випадок виникнення помилок й існує механізм перегляду судового рішення.

Запам'ятайте, що інших способів добитися перегляду судових рішень, ніж ті, що встановлені процесуальним законом, немає. Якщо Вас не влаштовує судові рішення, немає сенсу писати в усі державні органи, Президенту, Верховній Раді, Кабінету Міністрів, бо ці органи не мають жодних повноважень щодо перегляду судових рішень.

Скасування або зміна судового рішення не є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, якщо при цьому не було допущено навмисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

Звернутися з метою притягнення судді чи працівника суду до дисциплінарної відповідальності можна у разі, якщо поведінка цих осіб є недобросовісною або недбалою, такою, що підриває довіру до суду і його авторитет.

ЯКА ПОВЕДІНКА МОЖЕ БУТИ ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ?

Якщо під час візиту до суду Ви зіштовхнулися з неналежною поведінкою судді або працівника апарату суду, Ви можете оскаржити таку поведінку. Адже суддя та працівник суду мають відповідати не лише високим професійним, але й моральним якостям.

За **ЗАКОНОМ УКРАЇНИ „ПРО СУДОУСТРІЙ І СТАТУС СУДДІВ”** дисциплінарна відповідальність до судді може застосовуватися у випадках встановлення факту:

- істотних порушень норм процесуального права при здійсненні правосуддя, пов'язаних, зокрема, з відмовою у доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом, порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді, правил підсудності чи юрисдикції, необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову;
- невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом;
- порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема порушення правил щодо відводу (самовідводу);
- систематичного або грубого одноразового порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя;
- розголошення таємниці, що охороняється законом, в тому числі таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;
- неподання або несвоечасного подання для оприлюднення декларації про майновий стан, відображення в ній завідомо неправдивих відомостей.

Неналежна поведінка судді та працівника апарату суду, наприклад, може полягати у зневажливому ставленні до відвідувачів суду, перебуванні на робочому місці у стані сп'яніння, відсутності на робочому місці у призначений час засідання без поважних причин тощо.

Суддя також може нести відповідальність за умисне затягування строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом. Такі дії можуть бути розцінені як порушення присяги, що є підставою для звільнення судді з посади. Однак це не стосується випадків, коли порушення строків розгляду справи зумовлено Вашою поведінкою чи поведінкою іншої сторони або великою завантаженістю судді, що сьогодні трапляється досить часто.

Є випадки притягнення суддів до відповідальності за втрату справи або окремих її матеріалів, ненадання доступу до матеріалів справи, постановлення ухвал про забезпечення позову без будь-яких доказів необхідності цього, не роз'яснення процесуальних прав і обов'язків учасникам процесу, розгляд справи з грубим порушенням правил про юрисдикцію чи підсудність, допущення ганебної поведінки поза межами суду.

У разі серйозності таких порушень суддю, службовця апарату суду може бути навіть звільнено з посади.

Суддя несе кримінальну відповідальність за ухвалення завідомо неправосудного рішення, зловживання посадовим становищем, інші злочини. Суддю може бути притягнуто до адміністративної чи кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.

Якщо Ви зіштовхнулися з подібними випадками, не зволікайте з поданням скарги чи заяви щодо таких дій. Цим Ви захистите не лише свої права, а й допоможете виявити недобросовісних суддів та службовців, які дискредитують судову владу.

ЯК ПОСКАРЖИТИСЯ НА НЕНАЛЕЖНУ ПОВЕДІНКУ СУДДІ?

Якщо зіштовхнулися з недобросовісною поведінкою судді місцевого чи апеляційного суду, що порушує вимоги щодо його статусу, посадових обов'язків чи присяги судді, Ви можете звернутися до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України зі скаргою (заявою). Зразок такої скарги (заяви) затверджений Вищою кваліфікаційною комісією суддів і розміщений на її офіційному сайті¹². Також пропонуємо користуватися зразком скарги (заяви) стосовно протиправної поведінки судді, який наведений у додатку.

Якщо йдеться про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду України, то відповідну скаргу потрібно направити до Вищої ради юстиції або до конкретного її члена¹³.

Скаргу (заяву) щодо судді місцевого чи апеляційного суду слід викласти у письмовій формі, з використанням офіційного зразка, вона має бути чіткою та обґрунтованою і містити лише правдиві відомості, а не певні здогадки чи припущення. Зловживання правом звернення до органу, уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження, зокрема, використання його як засобу тиску на суддю у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя не допускається. Слід також мати на увазі, що дисциплінарну справу щодо судді не може бути порушено за анонімною заявою чи повідомленням.

За результатами розгляду Вашої скарги (заяви) та перевірки наведеної у ній інформації відповідний суб'єкт, до якого Ви звернулися, вирішує питання про відкриття дисциплінарного провадження щодо судді, або про відмову це

¹² Офіційний сайт Вищої кваліфікаційної комісії суддів України має таку адресу: <http://vkksu.gov.ua/>.

¹³ Склад Вищої ради юстиції див. на її офіційному Інтернет-сайті за адресою <http://vru.gov.ua/>.

зробити, якщо повідомлена Вами інформація не підтвердилася або підтвердилася але не може бути підставою для провадження притягнення судді до дисциплінарної відповідальності чи звільнення його з посади.

Якщо Вам відомо про вчинення суддею злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України, з відповідним повідомленням або заявою про злочин потрібно звертатися до Генерального прокурора України або його заступника¹⁴. Про результати розгляду та перевірки повідомлення або заяви Вам повинні повідомити письмово.

ЯК ОСКАРЖИТИ НЕНАЛЕЖНУ ПОВЕДІНКУ ПРАЦІВНИКА СУДУ?

Зі скаргою (заявою) щодо неналежної поведінки працівника апарату суду Ви можете звернутися до керівника апарату цього суду, а якщо таким працівником є сам керівник апарату чи його заступник, – то до голови суду. Таку скаргу (заяву) слід викласти у письмовій формі та надіслати на адресу суду поштою, або передати її працівнику апарату суду, відповідальному за приймання судових справ і кореспонденції (копію скарги зі штампом суду та реєстраційним номером бажано залишити у себе). Після реєстрації скарги (заяви) її передадуть керівнику апарату суду або голові суду, який зобов'язаний розглянути скаргу (заяву) і письмово повідомити Вас про результати перевірки і суть прийнятого рішення.

Скаргу (заяву) також можна заявити усно під час особистого прийому головою суду чи його заступником згідно з графіком прийому громадян, який існує у кожному суді і міститься на дошці оголошень суду. Зверніть увагу, що найчастіше для того, щоб потрапити на прийом до голови суду, потрібно заздалегідь записатися, повідомивши суть питання, яке Ви плануєте обговорити.

Скаргу (заяву) щодо неналежної поведінки керівника апарату місцевого суду чи його заступника також можна подати до територіального управління Державної судової адміністрації¹⁵, а щодо керівника апарату апеляційного або вищого суду чи його заступника – Голові Державної судової адміністрації України¹⁶.

Якщо Вам відомо про вчинення працівником апарату злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України, наприклад, вимагання хабара, зверніться з відповідним повідомленням або заявою про злочин до органів

¹⁴ Мережу органів прокуратури див. на сайті Генеральної прокуратури України за цією адресою http://www.gp.gov.ua/ua/regions_www.html.

¹⁵ <http://court.gov.ua/dsa/tv>.

¹⁶ <http://court.gov.ua/dsa/personal>.

внутрішніх справ (міліції)¹⁷ або в прокуратуру¹⁸. Про результати розгляду та перевірки Вашої заяви Вам мають повідомити письмово.

ЯКІ ВИМОГИ ДО СКАРГИ (ЗАЯВИ) ЩОДО ПОВЕДІНКИ СУДДІ АБО ПРАЦІВНИКА СУДУ?

Особа, яка потерпіла від протиправної поведінки судді чи працівника апарату суду, подає скаргу, а особа, якій відомо про таку поведінку, подає заяву.

Незалежно від того, кому адресується скарга (заява) щодо поведінки судді чи працівника суду, вона має містити такі реквізити:

- 1) найменування органу чи посадової особи, якому (якій) адресується скарга;
- 2) прізвище, ім'я, по-батькові скаржника, адреса місця проживання, номер телефону, адреса електронної пошти (якщо є);
- 3) назва документа (скарга на поведінку судді / працівника апарату суду або заява про це);
- 4) інформація про те, у чому саме полягають неналежні дії судді або працівника суду з посиланням на докази, на підтвердження викладених обставин;
- 5) вимоги, які висуваються у зв'язку з неналежною поведінкою судді або працівника суду;
- 6) перелік доданих копій матеріалів і доказів;
- 7) підпис скаржника (заявника) із зазначенням дати.

Якщо скаргу (заяву) подає від імені особи її представник, то повноваження представника мають бути підтверджені відповідним документом, зокрема довіреністю (потрібно додати до скарги чи заяви). Також до скарги (заяви) потрібно додати копії доказів, якими Ви обґрунтовуєте свої твердження, якщо вони у Вас є.

Скаргу (заяву) слід надіслати поштою на адресу органу, якому вона подається, або особисто передати до відповідного органу.

Пам'ятайте, що не можна скаржитися на суддю, лише якщо Ви просто не згодні з рішенням, ухваленим цим суддею у Вашій справі. Якщо Ви не погоджуєтеся з рішенням суду і вважаєте несправедливим, Ви можете оскаржити його в апеляційному або у касаційному порядку до суду вищого рівня відповідно до процесуального закону.

¹⁷ <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/67339>.

¹⁸ http://www.gp.gov.ua/ua/regions_www.html.

СКАРГА (ЗАЯВА) ЩОДО НЕПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ СУДДІ (БЛАНК)¹⁹

Увага! Перевірте на сайті Вищої кваліфікаційної комісії суддів України,
чи не з'явився новий бланк (зразок)

ЗРАЗОК

*Вища кваліфікаційна комісія суддів України
01032, вул. Жилинська, 120 А, м. Київ*

_____ (Прізвище, ім'я, по батькові заявника)

_____ або назва (найменування) юридичної особи)

Адреса фактичного проживання
або місцезнаходження:

_____ (індекс, вулиця, номер будинку, квартири,

_____ село, місто, область)

Адреса реєстрації:

_____ Контактний номер телефону:

СКАРГА / ЗАЯВА щодо неправомірної поведінки судді

1. Інформація про суддю (прізвище, ім'я, по батькові) _____
_____, (назва місцевого чи апеляційного суду, в якому
працює суддя) _____

_____, (номер судової справи, дата постановлення у ній рішення, якщо у Вашій скарзі вказується,
що дисциплінарний проступок вчинено суддею під час розгляду судової справи.

_____, (статус
заявника у цій справі: сторона, засуджений, потерпілий, свідок, адвокат, інше) _____

2. Зазначити, відповідно до статті 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»,
підстави притягнення судді до дисциплінарної відповідальності:

істотні порушення норм процесуального права при здійсненні правосуддя, пов'язані
зокрема:

¹⁹ Скаргу подає особа, яка потерпіла від протиправної поведінки судді, а заяву – особа,
якій стало відомо про таку поведінку.

- з відмовою у доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом;

- порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді;

- правил підсудності чи підвідомчості;

- необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову;

невиконання суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом;

порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи, зокрема порушення правил щодо відводу (самовідводу);

систематичне або грубе одноразове порушення правил суддівської етики, що підриває авторитет правосуддя;

розголошення таємниці, що охороняється законом, в тому числі таємниці нарадчої кімнати або таємниці, яка стала відомою судді під час розгляду справи у закритому судовому засіданні;

неподання або несвоєчасне подання для оприлюднення декларації про майновий стан, відображення в ній завідомо неправдивих відомостей.

Обґрунтувати в чому саме, на Вашу думку, полягає вищезазначена підстава: _____

3. Викласти факти та обставини про порушення суддею:

вимог щодо його статусу;

посадових обов'язків;

присяги.

Вказати дані на підтвердження такої інформації, дату вчинення суддею неправомірних дій _____

4. Висловити прохання до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про притягнення судді (П.І.Б., назва суду) до дисциплінарної відповідальності.

5. Засвідчити особистим підписом обізнаність заявника щодо правових наслідків за подання недостовірних відомостей стосовно судді. _____

Всі відомості, подані у цій заяві є правдивими, і я обізнаний з тим, що у випадку поширення мною неправдивої інформації я можу бути притягнутим до встановленої законом відповідальності.

Додаток: копії судових рішень та інших документів, які підтверджують викладені у скарзі (заяві) факти: _____

Дата

Підпис заявника

Примітка: 1. Прізвище, ім'я, по батькові заявника і судді потрібно зазначити в називному відмінку, друкованими літерами. Інші відомості викладати чітким, розбірливим почерком.

2. Скарга (заява) про скасування чи зміну судового рішення подається в порядку, встановленому процесуальним законодавством, і Вищою кваліфікаційною комісією суддів України не розглядається.
3. Скарга (заява) може бути подана до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України лише на поведінку судді місцевого чи апеляційного суду.
4. Якщо у Вас є відомості/докази про будь-який злочин, скоєний суддею, будь-ласка повідомте про це правоохоронні органи. Така інформація не є предметом розгляду у дисциплінарному процесі.
5. Без підпису заявника та адреси проживання (реєстрації чи місцезнаходження) скарга (заява) не розглядається.
6. Прохання не повідомляти про факти неправомірної поведінки судді, які вже були об'єктом перевірки і за які суддя вже притягався до дисциплінарної відповідальності або за результатом розгляду яких дисциплінарне провадження, за Вашою скаргою (заявою), Вищою кваліфікаційною комісією суддів України було закрито.

СКАРГА (ЗАЯВА) ЩОДО ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКА АПАРАТУ СУДУ (БЛАНК) ²⁰

Кому адресується скарга / заява

найменування органу або місце роботи

і ПІБ посадової особи, яким адресується скарга

Від кого скарга / заява

ПІБ скаржника / заявника

Поштова адреса скаржника / заявника

Номер телефону, факсу, адреса електронної

пошти скаржника / заявника (якщо такі є)

СКАРГА / ЗАЯВА щодо протиправної поведінки службовця апарату суду –

вказати посаду

ПІП працівника суду, який допустив протиправну поведінку

У чому полягала протиправна поведінка службовця апарату суду?

позначити необхідне

- неповага та грубе ставлення
- перебування на робочому місці у стані сп'яніння
- вимагання хабара за виконання свої обов'язків
- протиправна відмова у наданні доступу до судового рішення чи матеріалів справи
- порушення вимог щодо реєстрації та розподілу справ у суді
- інше

Коли було допущено протиправну поведінку? _____

день, місяць та рік або період часу,

коли вчинено протиправну дію (допущено бездіяльність)

²⁰ Скаргу подає особа, яка потерпіла від протиправної поведінки службовця апарату суду, а заяву – особа, якій стало відомо про таку поведінку

За яких обставин було допущено протиправну поведінку працівником суду?

опишіть факти, за яких було допущено поведінку працівника суду,
яку Ви вважаєте протиправною

**Якщо протиправна поведінка працівника суду пов'язана з конкретною справою,
то вкажіть номер чи інші відомі Вам реквізити справи**

Який Ваш процесуальний статус у цій справі? _____

позивач, відповідач, третя особа,
їхній представник тощо

**Які докази підтверджують наведені обставини протиправної поведінки
працівника суду?** _____

З огляду на викладене,
ПРОШУ:
позначити необхідне

притягнути до дисциплінарної відповідальності _____

ПІБ працівника суду за вчинене порушення

забезпечити виконання судом обов'язку щодо _____

вказати обов'язок суду щодо Вас, який має бути виконано

інше _____.

До заяви додаю (додаток на _____ аркушах):

1. Докази, що підтверджують викладені обставини:

1) _____

2) _____

3) _____

2. Інше _____

Цим я засвідчую, що всі відомості, подані у цій заяві, є правдивими.

"__" ____ 20__ року

_____ / підпис скаржника / заявника